

спадчына

спадчына

Яўгенія Пфляўмбаўм

...Гучы, як песня, як замова,
Сьвятая матчыная мова...

Адна, як крыж на небасхіле...

«Мой лёс круты, як лес густы...»

Так, менавіта гэтакі быў яе лёс, сувой жыцця яе — беларускай паэткі з нямецкім прозьвішчам (маці Алена Кандратаўна Лагун, родам з Сеньніцы, а бацька, Эргард Карлавіч Пфляўмбаўм, з ліку запрошаных для працы ў менскім дэпо нямецкіх чыгуначнікаў). Пачынаўся сьветла, шчасьліва. Рана захапілася родным друкаваным словам і ў шаснаццацігадовым узросьце дэбютавала на газетнай старонцы вершам «Пялёсткі восені». Гэта ў той час (1925 год), калі вучылася ў знымым Белпедтэхнікуме і з захапленьнем слухала лекцыі Якуба Коласа і Міхаіла Пятуховіча. Неўзабаве выдала разам са сваімі равесніцамі, сяброўкамі па вучобе ў педтэхнікуме Зінаідай Бандарынай і Натальляй Вішнеўскай зборнік пад сарамліва-сьціплаю па-дзявочы назваю «Вершы».

Плылі па небе аблачынкі,
І з іх сьмяяліся дзяўчынкі.
Сьмяшлівы быў настрой у неба,
І пырскаў сьмех з аблічча Феба.

Такі быў золачак вясёлы,
Што ўсё смяялася наўкола...

У гэтых васьмі радках згадае потым Яўгенія Пфляўмбаўм золак свайго жыццёвага і творчага шляху. А падчас, калі я браў удзел у падрыхтоўцы да друку яе кнігі «Сувай жыцця», яна характэрным для яе ціхім голасам, з пачуццём шчыльнага жалю распавядала: «Былі ва ўсіх нас вялікія планы і спадзяваньні, не было краю і межаў нашай маладой энергіі».

Такі быў пачатак. Быў. Было. Былі. А потым яе імя, якое мелася стаць шырока вядомым, набывала добрую літаратурную славу, сышло з далягляду, як тая аблачынка, знікла са старонак друку амаль на 60 гадоў. Чаму? З прычыны якіх абставінаў? Адкаж вядомы. На лёгаккрылыя перыстыя воблакі, што весела плылі па рамантычна-ўзвышэлым небе дваццятых, сталі раптам набягаць злавесна-змрочныя хмары трыццятых гадоў, а вясёлкавы сьвітанак, не пасьпеўшы разгарэцца ў ясны дзень, стаў змяняцца прыцемкам сталіншчыны. Пачынаюцца рэпрэсіі. Арыштоўваюць і яе мужа, Максіма Лужаніна. (Разам вучыліся, сустракаліся і прыглядаліся адзін да аднаго на «маладнякоўскіх» сходках і пажаніліся летам 1931 году). Звольненая з працы ў рэдакцыі газеты, адпраўляецца ўслед за ім у Сібір. Хоць гэта і забаранялася. Суцэльным выпрабаваньнем быў пазьнейшы, маскоўскі, у тым ліку ваенны, перыяд у яе жыцці. Словам, спазнала, кажучы яе радкамі, і «даўкі смак вандровак, далёкі шлях у чужыню», і блуканьні ў чужым горадзе «ў пошуках даху над галавой і заробку на хлеб надзённы», ... і разьвітаны:

І стрэчы пад навальны гром,
І боль няздзейсьненых літаньяў,
І лёд душы, самотны дом.

Апроч іншых разьвітанняў, было і самае сумнае — праводзіны ў апошні шлях маці, вялікай пакутніцы Алены Кандратаўны. Памірала на чужыне, у Маскве. «Пасля разьвітання з маці, — распавядала мне Яўгенія Эргардаўна ў гутарцы, якую я занатоўваў для публікаваньня ў “ЛіМе”, — стала зусім невыносна. Расла туга па Беларусі. Мае начальнікі ўрэшце зразумелі, што мяне трэба адпусьціць на радзіму. І я паехала ў зруйнаваны вайной Менск. І тут пачаліся вершы. Але я помніла матчын заповіт — не выносьце іх на людзі...»

Драматычныя перышты «крутога лёсу» і ў пэўным сэнсе, магчыма, і строгі матчын заповіт адбіліся, безумоўна, і на творчым лёсе паэткі, на яе таленце і ў тым ліку — на яе манеры вершапісаньня. Праўдападобна, што для яе гэты працэс быў своеасаблівай размовай сам-насам, патаемным дыялогам са сваім «я», са сваёй душой. «Душа ў радку, радок у душы», — гэта яе словы. А ў іншым вершы яна прызнаецца: «Нічога я не дэкларую сваім прытомным радком, я ў ім жыву...». Да радка свайго яна звяртаецца, як да жывой істоты, як да блізкага, дарагога чалавека: «І гоць, і сын, і брат мой любы!»

Думаю, што гэтую незвычайную аўтарскую тоеснасьць, гэтую адметнасьць пранікнёнай лірыкі Яўгеніі Пфляўмбаўм адчуе чытач, знаёмячыся з творамі, якія друкуе «Дзеяслоў». Яны складаюць частку яе неапублікаванай спадчыны. Выконваючы апошняю волю жонкі, Аляксандр Амвросевіч (Максім Лужанін) клапатліва перабраў, і «расшыфраваў» яе шматлікія бланкеты-рукапісы і склаў кнігу пад назваю «Зімовае сонца». Задума і назва кнігі ўзьніклі і абгаворваліся на «сямейнай радзе», гэта значыць яшчэ пры жыцці аўтаркі. Але... На стары Новы год, 1996-ы на ліку, кароткім, амаль бяссонечным днём (вось вам і «Зімовае сонца»!) Яўгенія Эргардаўна Пфляўмбаўм пайшла з жыцця. Не дачакаўшыся выхаду сваёй новай кнігі.

Не пабачыла кніга сьвет і па сёньняшні дзень. Такі васьмі дзень, «круты лёс» беларускай паэткі з нямецкім прозьвішчам...

Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Паэзія

Паэзія – ты гострае лезьвіе,
Душа паткнецца – і ў крыві...
Так на падсечанай бярэзіне
Сок вечна гоніць сакавік.

Яна пакутуе, прыкутая,
А сонца вусны прыкладзе
І вып’е боль, што быў атрутаю,
А стаўся парасткам надзей.

Ня ўсё, што рыфма залучала,
Ня ўсё паэзіі – прагалак,
Прамый на драгах чыстай мовы
Пясок і глей – і блісьне Слова,

А колькі іх табе прыпала,
Тых залацінак ці апалаў!
Адзін аскепачак зіхлівы –
І ты, як Бог, – амаль шчасьлівы.

1979.

Мова

І зноў пішу. З якога краю,
Якім цыклонам наўздагон
Імкнеш ты, слова, і караш
За свой няспраўджаны прыгон.

Ды як бы мне былося раптам
Бяз шолаху тваіх пуцін,
Бяз пушчы звонкай рыфмай трапнай,
Без летуценных брыганцін?

Гучы, крычы, ня моўкні, слова!
Як толькі ўсочыш думкі сьлед,
Гучы, як песьня, як замова,
Сьвятая матчыная мова,
Зіхлівых гукаў самацьвет.

* * *

«Пагавары са мною, мама...»
якая песьня ў дзетвары!

Яны яшчэ ня чуюць драмы,
Яшчэ ў іх сэрца не гарыць.
Яшчэ дзіця у абароне,
Ва ўладзе песеннай красы,
А сьвет жанчыны – сьвет бяссонья,
Трывожны сьвет і галасы.

«Пагавары са мною, мама!..»
Так важка падае сьвяза,
Нашто я вымкнула за браму
Цераз юнацтва беразак.

Лес за руку адводзіў к дому,
Пад матчын дых,
Пад матчын сьпеў,
А шары воблак перад громам
Маланкаю ўжо зіхацеў.

«Пагавары са мною, мама!..»
Адна ты ўмееш гаварыць
З такой пяшчотай, так рахмана,
Што можаш лёс з жыцьцём зьмірыць.

* * *

Мая краіна – дзе ты ёсьць,
Была, мінулася, сатлела...
У доме сёньняшнім я госьць,
А там была півоняй белай.

На гнуткім веснавым сьцябле
Маё ўсьміхалася юнацтва,
На донкіхотавым крыле
Раскручваў млын маё дзяцінства.

* * *

Не засынаецца ніяк,
Ня сьпяць і ў небе аблачыны,
Палае зорка, як маяк,
І чорна мне бяз дай прычыны.

А вымагальніца душа
Упарта падымае вейкі,

Каб сон гаючы не сьпяшаў,
Каб не круціў сваёй батлейкі.

Я знаю, што ёй трэба зноў
Вярнуцца ў сьвет майго сталеньня,
Здалёк зірнуўшы на любоў,
Пазнаўшы ўсе яе адценьні.

* * *

Рука ў руцэ... Адно імгненьне –
І ты ў паўдзённай цеплыні,
Мне лёс абмаліў летуценьні,
Ня скрыўдзіўшы ні ў чым, ані.

Таму так прагна йдзеца полем,
Дзе шырака жыве прамень,
Дзе мне з бяроз сьмяюцца тролі
І абмінае авадзень.

Адно імгненьне – больш памкненьняў
Усіх заважыць за вякі.
А шчасьце? Дзе ты яго дзенеш?
Глядзі, і не крані куркі.

* * *

Дык як жа будзем рахавацца:
Ці пад сурдзінку зноў скілець,
Ці проста з ранкам прачынацца
І аб адным ляцець крыле.

Маё жыцьцё, яно мне міла
Якога б дня ні прычакаў:
Вярба насупраць стан схіліла,
І зноў вірлівіцца рака.

Агні ў рацэ і зор зіхценьне,
Начныя смуткі, нейчы жаль
Няма збавеньня, ёсьць збавеньне:
Яшчэ ня пройдзена мяжа.

Яшчэ няўмекам сьпіцца смачна,
Яшчэ з выпадку вучыць боль:

* * *

Гэты сшытак мітусьлівы
То выстройвае радкі,
То здратуе думак ніву,
То скіруе на сукі.

Думка б'ецца, каб угрэцца
На запозьненай вясьне,
Ды ніхто ўжо не прыб'ецца,
Прыгадаўшы пра мяне, –
Ні здалёку, ані зблізку
Не натрапіць на мой сьлед,
Толькі сябар мой, вятрыска,
Прашуміць чужы санет.

* * *

Штоноч бягу я наўздагон
Сваёй няславе у каханьні
З высокай стромы за адхон,
Пакуль ізноў ня ўспыхне раньне.

Яно ўсьміхаецца здаля,
Прамень кідаючы пад ногі,
Што так зьняможана смяляць
У вечнасьці такой дарогі.

Хай меркнуць дні, цьмянее цень,
Сьціскае скроні боль самоты,
Успыхне заўтра новы дзень,
Дык адкладзі свой боль на потым.

* * *

Табе я дзякую за ўсё
І кланяюся нізка-нізка
За боль і радасьць, што так блізка
Сьшліся ў позьнюю вясну,
За тую гонкую сасну,
Што прытуліла нас у лесе,
За чысты і халодны месяц,
Які сьвяціў тады ў цішы,

За ўструшню страшную души,
За тое, што разварушыў
Яшчэ жывы, гарачы прысак,
І дзень ня высах!

* * *

Паважаю старога касіра,
Што з павагай нясе навіну –
Ці загады пад дзесяць капірак,
Ці за год справаздачу адну.

Не люблю абьякавых твараў,
Безудзельных, як пустка, вачэй.
Гэтым што? Яны ўсё атавараць:
І вясну, і тугу – што лягчэй.

І калі вось пайшло на такое –
Хіба ёсьць у жыцці ў іх сьвятое!

* * *

Адна, як крыж на небасхіле,
Дзе гмах царквы глядзіць на ўсход,
Чые грахі мне залічылі
За сотні выдаджаных год?

І жыць ня жыцьму і ня знаю
Мяжы любві, мяжы пакут,
Стагоддзе сьціслае мінае,
Пакуль я скарджуся радку.

Няма й няма, а золкі чэзнуць,
Прыватна дыхае паўзмрок,
І постаць хмары велічэзнай
Паволі ладзіцца з аблок.

Здавён жыву я вартаўніцай,
Пільную неба злы замах
І адхіляю навальніцу
Ад дрэва, дзе сьпявае птах.